

УДК 81'38

Світлана Библик

ІДЕАЛЕМА «ПАМ'ЯТЬ» У ЛІНГВОСОФІЇ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА (НА МАТЕРІАЛІ МОВИ РОМАНУ «ТРОНКА»)

У статті запропоновано аналіз мови роману О. Гончара «Тронка». Дослідження здійснено в контексті концептуально-знакового, архетипового розгортання ідеалеми «пам'ять». Цей мовно-естетичний феномен представлено як взаємодію кількох асоціативно-образних ліній (субідеалем): **земля, людина, мовно-предметні, мовно-психологічні знаки часу, історії України**, зокрема південної. Кожну з цих ліній представлено з погляду лінгвософії мови прози О. Гончара, насамперед акцентовано увагу на актуалізації проблем збереження зв'язку з рідним краєм, народом, його культурою, на збереженні природи, усвідомленні панорами історії України у світовому культурному контексті.

Ключові слова: ідеалема, субідеалема, мікроідеалема, мова прози, мова О. Гончара, асоціативно-образна лінія, мовно-естетичний знак, мовно-предметний знак, мовно-психологічний знак, код нації, слово-символ, словесний образ, асоціативно-образний ряд.

The article deals with the analysis of the language of O. Honchar's novel «Tronka». The research is carried out in the context of the concept-sign, archetype deployment of the ideals of «memory». This linguistic-aesthetic phenomenon is presented as associative-figurative lines (subdeales): earth, man, linguistic-subject, linguistic-psychological signs of time, history of Ukraine, in particular the southern. In the framework of each subdeleme, the microelectoms are determined. Each of these lines, passing through all the text, is presented from the point of view of the linguistic vocabulary of prose language of O. Honchar.

Key words: the ideal, the subideal, the micro-ideal, the language of prose, the language of O. Honchar, the associative-image line, the language aesthetic sign, the language-psychological sign, the code of the nation, the word-symbol, the verbal image, the associative-shaped series.

Роман Олесь Гончара «Тронка» – твір класичний, він увійшов до скарбниці прозових текстів середини ХХ ст. Його перші читачі стали значно старшими, але в їхній пам'яті,

думаю, залишився мовно-естетичний знак – *тронка*. За словниковим тлумаченням – це діалектизм, ‘дзвіночок, який вішають чабани тваринам на шию’. У тексті ж ця назва оповита звуковими асоціаціями, бо відлунює *в тихім ранковім повітрі як позивна мелодія степового рідного краю, що дзеленчить ніжно й сумовито...* «Як антипод тиші – такий тут звук цієї тронки. Серед темряви й мовчання степу вона як голос життя». Вона тому й любить простір, свій степ, бо там витворили її руки чабанські: кострубату, важку, металеву, схожу на снарядну гільзу, зігнуту надвоє. Тож і стає мовно-предметний знак символом життя у степу, а гільзова форма не дає ЗАБУТИ війни, що прокотилися по ньому. Тому й дзвонить дзвіночок, як ДЗВІН ПАМ’ЯТІ...

І *тронка*, і *степ*, і *земля*, і *небо*, а також *море-океан*, *любов*, *мир*, *праця*, *людина* – це все, мабуть, за задумом письменника, ключові слова-образи, або доміанти, як їх назвала Н. М. Сологуб [Сологуб 1991], від яких через увесь текст «Тронки» розходяться асоціативно-образні лінії. З’єднує ж їх як субідеалеми визначальний мовно-естетичний феномен – ідеалема «пам’ять». Цей *духовний концепт* і є тим притягальним центром, що допоміг письменникові поєднати історичну і сучасну йому панораму України. Тут важко не погодитися з Я. Гояном: «Особливість таланту Олесь Гончара саме в тому, що він уміє в океані рідної мови знайти таке слово, яке несе в собі *код нації, і засвітити його перед народом, піднести, як знамено, розгорнути, як епоху, вмістити в ньому степи, ясні зорі і тихі води України* [виділення наше. – С. Б.]» [Гоян 2013: 6].

Ідеалема «пам’ять» охоплює словесні маркери загальнолюдських і національно-культурних духовних цінностей. Мотиви «згадування», «пригадування» в романі «Тронка» розкриваються у відповідних лексико-семантичних (*пам’ятати, згадувати, згадка, досвід, впомку, колись, колишній, старий, давній, воєнний, минушина, правік, віки*), лексико-граматичних (*стародавні могили, невідомий пращур, з діда-прадіда, звичай, минають віки, з далекого світу, у давні часи, було таке*) одиницях тексту, а також у реченнях: *часова та історична далеч... ну як античні які-небудь Гомери*

та Демокрити; ..а під ним відкривається пласт морського золотистого каменю, залишок доісторичних морів, .. з нього були колись вибудовані Херсонес севастопольський і горда еллінська Ольвія над дніпровським лиманом...

Що і хто несе цю пам'ять?

Насамперед – *земля*, на якій одні покоління змінюють інші. Перифразами цього простору, на якому розгортаються події роману, є *тверда забучавіла земля, рідна сива земля чабанська, твердь*. Семантичні ознаки 'твердий' і 'рідний' контекстуально зближені, тому з першою пов'язані такі прирощення, як 'сильний, надійний, стійкий'. І книжне *твердь* постає як образна асоціація зв'язку землі та неба, до якого можуть вирушати високотехнологічні машини – ракети: *Некваном рушають вони до своєї чабанської оселі, рівно, обопліч ступають по цій твердій забучавленій землі, де льотчик ще, здається, недавно бігав чабанчуком. Рідна сива земля чабанська... Дикі коні гасали по ній із правіку... Чумацькі мажари з кримською білою сіллю важко рухалися по ній... Мітлиця під ногами тече, тонконіг, типчак. Нема тут боліт, нема мерзлоти, твердь цілинна, спресована віками... Така твердь, що могли б звідси й міжпланетні кораблі стартувати*. Лексико-семантичні асоціати часу, пам'яті тут назви реалій минувшини – *коні, чумаки, мажари* (діалектне 'віз').

Минуле і сучасне землі, на якій відбуваються події роману, – це вічний степовий простір. Іменник *степ* і прикметник *степовий* пронизали увесь текст. Вони теж насичують ідеалему «пам'ять» насамперед як асоціати місця історичних подій. *Степ* як природну реалію означають епітети *наш, зоряний, тихий, рівний-рівнісінський, спраглий, сліпучий, бурий, сивий, розвітрений*. Природа також *степова*. Такій ознаці відповідають реалії *літо, небо, зорі, ніч, рідний край, могила, курган, океан, тиша, орбіта, різнотрав'я, повітря, вітерець, супокій, мухи, шлях, роздолля, широчінь...* Письменник обіграє образи *степового океану та океану степу*, тобто 'безміру', 'космосу'.

Несуть пам'ять і *люди*. Одні з них так і увійшли в історію під назвою *чумаки*, або як контекстуальні перифрази *мужні люди*,

невідомі пращури. Були тут й осідлі **степовики**, або *потомки могутніх антів Подніпров'я*. Чумаки копали колодязі, бо їхні «дороги пролягали в цих сивих степах», «крізь чуму, крізь безводдя, крізь степові швидко-йдучі пожежі прокладали дорогу на кримські озера, копали по путі колодязі, несли сюди життя». Їхній словесний портрет небагатослівний: *Ті вусаті, кругло стрижені люди в полотняній, виквацюваній дьогтем (проти чуми!) сорочці, що рік у рік ходили через ці сліпучі степи з своїми круторогими*. Засоціювають себе персонажі і з стародавнім кочовим народом, який жив на території Північного Причорномор'я (півдня України) в IX – VII століттях до н. е. перед скіфами: **Кімерійці** *ми, дядьку бригадире, кімерійці! Тепер мені ясно! Ясно, чому так жадає моя кров синяви егейської та біломармурових еллінських островів!*

Не забуто й **запорозьких козаків**, що виходили в море на своїх чайках: *Недаром же діди наші на морі козакували і саме Чорне море називалось Козацьким*. Принагідно оповідач подає народну етимологію оніма **Збур'ївка**, що виник «якраз там, куди “з бурі”», з відкритого моря заходили перечекаати негоду запорожці на своїх невловимих, обшитих комишами чайках...». Іронічної експресії до цього образу додає місцеве прислів'я: «Ми, збур'ївчани, як англічани, тільки мова не та». Так само в культуру запорожців занурює нас пояснення назви місцевості: *Ось могила козацька, це місце колись звалось Скарбне. Не раз в дитинстві тобі захоплювали дух перекази про скарби, закопані тут запорожцями. А як найти? Виїдь верхи конем на могилу, коли сходить сонце, і там, де ляже тінь від голови коня, копай – там буде скарб. Бо все міняється, тільки ця могила на місці, та сонце на місці, та тінь від коня!* А кінь той – то, як відомо, символ часу, а значить і пам'яті. А в ній усе спресувалося: прадавнє – давнє – сучасне, чуже і своє: *Рятівний каючок, власноруч просмолений з допомогою паяльної лампи, пішов і пішов тепер на морські простори, гуляє десь, як просмолена **запорізька байда**. Може, десь аж в **Дарданеллах** переймуть малу твою байду, переймуть, а вона порожня, в ній нікого, тільки хлоп'яча сорочка чиясь та*

авоська з недоїдками бутербродів, загорнутих у райгазету «Вільний степ»...

Привертає увагу читача ще один словесний образ людини – старої Домахи Дорошенчихи, або Чабанихи, якій уже, мабуть, сто літ. З нею пов'язані два мотиви – спогадів і очікування. Вона так само виглядає своїх синів, як стара Половчиха в романі Ю. Яновського «Вершники». Не заперечував і сам О. Гончар цієї подібності, адже вважаючи твір Яновського за зразок української прозової поетики, використав і вплив розроблений попередником синтез епох в їх найголовніших виявах. Саме в постаті Дорошенчихи ідеалема «пам'ять» розгортається найповніше. Вона – живий символ «далекого світу», зітканого з мовно-предметних і мовно-психологічних знаків часів панщини і кріпацтва, воєн ХХ ст.: *..де степи були ще всуціль дикими і чабани жили в землянках, що в них, замість вікон, шибки були з овечого міхура. А посеред степів стояв палац білоколонний, навколо парк, а в парку – басейн для панського купання. Коли влітку приїздили з міста у степ паничі, тоді вони, розгулявшись, наливали ці басейни не водою, а справжнісіньким вином, начавленим з винограду, і вночі отак при місяці зганяли дівчат-покоївок купатися в тих басейнах. Голі, мов русалки, дівчата з п'яним вереском купалися у вині, а паничі вудили їх вудками, для принади ж чіпляли царські троячки та червінці. Було таке правило, що дівчина мусить зняти з залізного крючка гроші губами, тоді той червінець чи троячка уже належать їй, і дівчата, захмелівши, відчайдушно йшли на принади. П'яний гамір та зойкіт бурхав у парку цілісіньку ніч, не давав спати сторожам, було весело п'яним слиногубим вудкарям під червіньковими таврійськими зорями, але степові нещасні русалки вибирались з тієї купелі заюшені кров'ю, з порваними, закривавленими губами. Була нібито серед них і Домаха молода, оця чабаниха: досі, як придивитися вдень, можна помітити рубчик у баби на губі. Ще суворішого вигляду надає він їй вилицюватому, смаглявому, уже аж чорному обличчю.*

Лінії її життя та життя її рідних пройшли через знакові події, семантичними асоціатами яких є громадянська війна, голодовка, фінська (війна) на Карельському перешийку, сорок

перший, палена земля. Над усім цим залишилася любов матері до сина, який подався в море, і якого вона виглядає, сидячи *день при дні, ночами лічачи зорі.* Навколо статичної постаті Дорошенчихи дихає пам'ять, живе давнина, яка конкретизується в панорамних розповідях.

Як і стара Чабаниха, персонажі Гончара милуються зорями, вічними супутниками усього того, що відбувалося на землі, отже відбулося, як це узагальнив у метафорі письменник, в *темному дзеркалі неба нічного.* Це і створює космізм поезики роману.

Якщо Дорошенчиха сумтна, під тягарем років і пережитого, як це образно узагальнює фразеологізм, «лічить ночами зорі», тобто 'просиджує ночі простонеба', то молоденька Ліна навпаки. Вона любить **Чумацьким Шляхом**, тим вигоном галактики, магістральним каналом, що висіюється зорями і «проходить на південь якраз по цій зоряній трасі, по якій молода **революція** крокувала в обмотках на **штурм Перекопу**, а в давнину з усієї України йшли тисячі **чумацьких мажар**, щоб вантажитись сіллю на кримських соляних озерах. Босими ногами проходили тут колісь твої пращури, пускалися, мов Колумби, в сухий океан степів, і не раз, було, їх тут косила чума, очі ще з живих випивало гайвороння. Крізь століття, крізь чуму, крізь пожежі пролягає цей шлях, шлях мужніх трударів, шлях невольників та невольниць, що їх із скрученими руками, в аркані полоном гнали до Криму, шлях **лицарів запорозьких**, що тупотом своєї кінноти будили цей край...». Ряд мовно-психологічних асоціатив довгий: Далі й далі піде магістральний, рівною трасою ляже через **Перекоп**, через **Турецький вал**, через бойовище правічне. Через **стріли татарські, іржаві патрони англійські**, через **тлін загиблих революційних бійців...** Минають віки, волею людей змінюється географія степу, іншими люди стають, і вітри, і трави, зостається незмінною тільки оця безмірна широчінь степова та високий **Чумацький Шлях**, що над нею **зоріє**.

Цей спогад, ці асоціативно-образні історичні лінії постали під впливом перенесення-зіставлення: шестикубового ковша з абрикосами, який Ліна побачила під руїнами Єгипту, і вигону

галактики – Чумацького Шляху, а в ньому сузір'я Великої Ведмедиці, яку найкраще видно в літньому небі і яку можна впізнати за характерною формою *ковша*, що вияснився їй, у її пам'яті, з неба.

Повертаючись до субідеалеми *людина*, до словесного образу старої Дорошенчихи, звернімо увагу, що вона така сама терпляча, як двожилний верблюд, який накручував колись біля колодязя кола, витягуючи живильну для полів воду: *..їдеш собі по затінках старого, ще панського парку, де в запусеній гущавині тобі вдається відшукати .. навіть сліди тієї химерної споруди, що звалась ковшовим колодязем, де по рівчаку, по вічному колу день у день ходив колись горбатий верблюд Гарасько, женучи ковшами воду для поливу. З рання й до ночі ходив він тут з зав'язаними очима по вибитій сліпою ходнею круговій доріжці, без нікого ходив, а ти, який біля нього за погонича, тільки прийдеши, перепряжеш, гійкнеш, щоб рушив він у зворотному напрямі, і вже мовчки пішов твій двожилний Гарасько поволі розкручувати назад своє вічне, терпляче намотане коло...*

Люди як носії пам'яті, створюють та оберігають традиції. Серед них же старші, як-от старий Горищенко, який, приміром, знає, що *«по чабанському звичаю тузлук треба їсти, як він каже, тільки з **дерев'яних** ночовок. Він і сьогодні довго змагався з жінками з цього приводу, погрожував позмитати геть зі столу їхні тарілки та виделки, і тільки після того, як виявилось, що дідівські **дерев'яні** ночовки вже розсохлися, старий пішов на поступки цивілізації. Він і сам тепер нарівні з іншими їсть із **тарілочки**, що йому, ніби для жарту, ставила Тоня»*.

Отак, зіставляючи давнє і сучасне в утилітарній побутовій культурі степовиків середини ХХ ст. письменник налаштовує цивілізаційну асоціативно-образну лінію: протиставленими за зовнішніми ознаками, технічним рівнем тощо стають назви реалій. Наприклад: *молотарка – яроплан (аероплан) – супутник, ракета; Ноїв ковчег – судно: **Супутники... Ракети...** А мені ще ж впомку, як ми побачили вперше **яроплан**, – каже Демидова мати, стара костиста жінка, до якої туляться онуки з обох боків. – На панському току саме молотили, а він*

летить... І молотарку спинили, стоїмо та хрестимось, та все дивимось, як він поволі-поволі по небу пролітає...; старе списане судно видалось було за Ноїв ковчег.

Знайшлося місце в романі і для того, щоб оповісти про такі мовно-предметні знаки чабанського побуту, як *гирлига, ваганці, постолі, качалка та рубель, рушнички, сорочки*. Вони як музейні експонати протиставлені реаліям інших культур.

Подібне протиставлення ускладнюють конкретно-чуттєві образи та часово-просторові асоціації. Наприклад, непорушний старий крейсер у морській гавані зіставлений з прадавнім сфінксом – згадкою – пам'яткою про найдавніші цивілізації: **Крейсер?** Звідки він взявся? Навіть не схожий був на корабель, дикою темною скелею стояв серед сліпучості, нездвигнуто вкарбований в просторинь моря і неба. Ні Віталій, ні Тоня не пригадують, щоб у ці води заходили судна такого типу, здається, не було цього й раніш. А він – ось зайшов. І став. **Як загадка. Як сфінкс їхнього далекого миготливого моря.** Прийшов ніби для того, щоб розбентежити їхню молоду уяву, повернути до себе спантеличені погляди і цих підлітків-старшокласників, що зацурухли на могилі, і аж ген – тих трактористів, що край дороги теж позупинялися в подиві, і чабанів усього радгоспного узбережжя. Оповідач у цивілізаційну панораму поступово втягує сприймача за сприймачем, ніби віддаляючи кінокамеру від центральних персонажів Віталіка та Тоні, розширюючи діапазон до безіменних їхніх однолітків, а далі – до людей праці, трактористів і чабанів. Так цивілізаційна асоціативно-образна лінія з'єднує Україну і Давню Грецію.

Асоціації з давніми цивілізаціями ще не раз виринатимуть на сторінках роману. От, наприклад, простий трудяга, натомлений заготівлею силосу, заявляє, що не хоче «бути єгиптянином силосу!» Тобто 'рабом'. В його уста вкладено іронічну метафору: *Я не для того народжений, щоб стати будівником силосних пірамід!* Закручені на плечах музикантів, учасників поховальної процесії, труби нагадують комусь скульптурну композицію давньогрецьких часів – Лаокоона з синами: *Голосить Галя. Зціпивши зуби, крокує поруч неї Уралов – повні груди болю несе. Тріщать під ногами*

сухі трави, посміхається в заюжене небо Оленка, труби по-удав'ячому поскручувались на оркестрантах, а вони, кидаючи в розвітрений степ біль своїх маршів, музикою бунтуючись проти горя, важко йдуть **в тих удавах труб, мов Лаокоони**. Неоднозначна в емоційно-експресивному плані й композиція жінок і скіфських баб: *Гриня дає газ, машина рушає в світанкову сутінь, залишаючи обох жінок біля двору, біля вкопаної скіфської баби...*

Події тисячолітньої давнини прокидаються в глибинах культурної пам'яті й від звуків природи – цвірінчання цвіркуна: *Тільки десь за виноградним листям веранди коник тонко, монотонно сюркотів*. Така ситуація викликає асоціативно-образний зв'язок з цитатою: – **«В полудневій духоті коник, очманілий від сонця, кричить»**... *Знаєш, хто це сказав? Товариш Арістофан. Понад дві тисячі років тому... Дві тисячі років, мамо, той його коник кричить! – Ти мені зуби не забалакуй, я без твого Арістофана коників чула...* Випускник школи, Віталік, – висококультурна, освічена особистість, а такі міні-сюжети виконують просвітницьку функцію, популяризують ті явища словесної культури, що стали надбанням світу. Та й сам письменник 1993-го року в Кембріджі був удостоєний високого міжнародного титулу «Всесвітній інтелект»!

Слово письменника фіксує кожну деталь, здається, він схопив усе. І те, що цивілізація порушує звичний територіальний уклад (протиставлені *відділок і хутор*), науково-технічний прогрес тягне за собою неспокій, інші, технічні, шуми, зміни в природі і в її сприйманні людиною: *Досі ніяк не може мати звикнути, що небо, ясне, приморське, над нею весь час гуркоче. Влітку і взимку. Вдень і вночі. І людям всього радгоспу, всіх відділків (що вона їх по давній пам'яті ще зве хуторами) доводиться вічно жити під цим бентежливим гуркотом. І хоч інші уже, може, до цього й звикли, вважають це природним, адже поряд полігон, до якого здалеку летять чийсь сини на свою грізну роботу, а вона, льотчицька мати, все ж ніяк не може звикнути до цих гуркотань, вибухів, струсів. Вона ж бо ще пам'ятає інше небо, те небо, що озивалося до людини тільки*

перекатами грому, протягом літа тільки орли в ньому та шуліки кружляли тихо, беззвучно; ..земля дихає теплом повного літа і коники в траві сюрчать... Хіба ж уявити було прадідам, що він порухом руки пускатиме в дію сили фантастичні, *ламати́ме небо пекельним гуркотом двигунів.*

З погляду вже сучасного читача ідеалема «пам'ять» охоплює назви *агітфургон*, *кінопересувка*, які входять до складу мовно-предметних знаків степової України 60-х рр.: *Цей агітфургон, біля якого Мамайчук і швець, і жнець, цілими днями гасає по відділках або кушпелить грейдером аж у райцентр за новою кінострічкою чи в якихось інших справах; По хвилині тільки пилюка вже танула на тому місці, де стояв розмальований фургон кінопересувки, – почала роботу́ща кінотрудівниця на відділок.*

Прихована в ідеалемі «пам'ять» давня мрія людини про політ, про піднесення над твердиною, архетипний зв'язок «земля – людина – небо – душа»: *Діди й прадіди пішки ходили, хоч, мабуть, не один в душі сокола носив.* Ці рядки суголосні Петренковому заспіву «Чому я не сокіл, чому не літаю?», якому відповідає фразеологізм «носити в душі сокола, тобто 'мріяти про політ, прагнути висоти', а гончарівська метафора «ламати небо пекельним гуркотом двигунів» гіперболізує фантастичні результати підкорення людиною природи.

Але незнищений дух зберігає різні прадавні коди національної культури, серед них – *пісню*. У Гончара це теж знак, мовно-психологічний, це те, що пробивається «десь із надр психіки». Для акцента на цьому він віднайшов міні-сюжет: після піднесення льотчик неприємно, але знижуючись на автоматі, щось намукикує: *..а ми після всього питаємо: «Скажи, що ти хоч ото музикав? Де ти пісню таку видер? Зовсім якась незнайома...». «А це, – він каже, мати колись мені в дитинстві співала... Я й сам уже цієї пісні не пам'ятав, а як став неприємно, вона мимоволі виринула, пробилася десь із самих надр психіки...».*

Пам'ять зберігає і народні звичаї. Серед таких у романі «Тронка» засвідчений обряд *сходиться «в рай»*, тобто приходити на уродини в хату, де справді, збиралося багато гостей, було радісно, як у раю.

В ореолі «пам'яті» ще така конкретно-відчутна **війна**: вона вкорінена як власний досвід: *Думкою, досвідом, душею старого солдата, чий коні не раз вскакували під артилерійським обстрілом на вогневу і, скаженіючи від жаху, перелітали палаючі мости Європи, цим тяжким солдатським досвідом він одразу осягнув те синове скупе пояснення..; Чи дума його була про фронтових льотчиків – скільки їх знав за **війну!** – полетять отак удень або в місячну ніч, і немає, не вертаються; По праву колишнього підричника, зостався на місці пригоди Брага, та зостався з ним ще й Куцевол, який у **війну був сапером, розмінував Відень**, де й зараз нібито ще не злиняли на стінах написи: «Розмінував Куцевол». Як згадка про тих, хто загинув: *Квітучу молодь, отаких же, як ці, юних синів і дочок народу, підлітків, майже дітей, виловлювали по степах, в загратованих вагонах відправляли на Захід, випікали на руках і на серцях невільницькі тавра... Скільком старшим сестрам та братам цього наймолодшого покоління так і не судилось вернутись з **фашистських каменоломень, з каторги підземних заводів, з концтаборів**, овіяних смородом кремаційних печей.**

Мотив війни і миру увійшов у роман «Тронка» й через не менш болючі спогади, мовними знаками яких стали метафори апокаліптичне сонце ('ядерний вибух'), атомний лазарет, експресивні епітети *сліпуча радіоактивна спека, приречені люди*, власна назва *Хіросіма*, що тягне за собою асоціативно-семантичний ряд назв хвороб *душевно пригнічений, білокрів'я, катаракта*, а також аудіоасоціат – *звук пачінко* ('гральний автомат у Японії').

Складні сторінки історії України першої половини ХХ ст. марковані за допомогою таких мовно-психологічних знаків, як назви прихильників політичних течій, угруповань. Одні з них актуалізують у пам'яті читачів певні події, як-от: *А вдавалось тому, що згори подавали підтримку **троцькісти та бухарінці**, що позасідали тоді були в різних земельних та фінансових органах... Зате ж і для них орендарі не скупились, вагонами відправлялося вино з хазяйських погребів і в Харків, і в Москву! А за кордон? Пригадуси, Іване? Відправляють партію шампанського, а поміж вином в порожніх темних*

товстих пляшках посилають буржуазії і різні шпигунські дані про нас!... Інші ж жививаються як образливо-лайливі: Стасик [..], обурений свавіллям відставника, щось сказав наперекір йому, і вже вони як завелися тут – хоч людей клич! Той на того «берійовець», а той на того «бандера». Мабуть, якби попалося що хлопцеві під руку, то й гріха не минути..

Ідеалема «пам'ять» поглинає усе, будь-який спогад про красиве, добре, небесне, вічне, тягне за собою і потворне, криваве, зло, земне і повсякденне. Їх усіх мирить глибоко національне, рідне, своє, мрія про гарне, високе. Ця думка втілена в одному з міні-сюжетів, коли Ліна згадує поїздку до Криму і збережений у музеї рушничок: *Недарма ж одна з полонянок на рушничку, що чудом зберігся від тих давніх часів, вишила те, що їй вимріялось в неволі, вигантувала **дерево-каліну та солов'я і посадила їх у човен** – човником послала цю вишиту дівочу свою **мрію** через гори, куди **поривалась її душа!*** Це алегорія дівочого життя, життя українки в неволі.

Отже, ідеалема «пам'ять» через ряд асоціативно-образних ліній пронизує увесь текст роману «Тронка». Такий підхід до аналізу тексту виявляє його інтелектуалізм та культуроцентризм, насичення знаками історії України та давніх цивілізацій.

Гончар О. Твори в п'яти томах / О. Гончар. – К.: Дніпро, 1967. – Т. 5: Тронка. Новели. – С. 7–277.

Гоян Я. [Вступна стаття] / Я. Гоян // Олесь Гончар: Біобібліографічний покажчик. – К.: Укр. письменник, 2013. – С. 3–7.

Сологуб Н. М. Мовний світ Олесь Гончара / Н. М. Сологуб. – К.: Наук. думка, 1991. – 137 с.

REFERENCES

Honchar, O. (1967). *Works in five volumes*. Kyiv: Dnipro. Vol. 5: Tronka (in Ukr.).

Goian, Ya. (2013) [Introduction]. *Oles Honchar: Bibliographic index*. Kyiv: Ukrainskyi pysmennyk (in Ukr.).

Solohub, N. M. (1991). *The language world of Oles Honchar*. Kyiv: Naukova dumka (in Ukr.).

Статтю отримано 14.02.2018

Svitlana Bybyk

IDEALEM “MEMORY” IN OLES HONCHAR’S PHILOSOPHY OF LANGUAGE (ON THE MATERIAL OF THE LANGUAGE OF THE NOVEL “TRONKA”)

The article deals with the analysis of the language of O. Honchar’s novel “Tronka”. The research is carried out in the context of the concept-sign, archetype deployment of the ideals of “memory”.

This linguistic-aesthetic phenomenon is presented as associative-figurative lines (subedales): earth, man, linguistic-subject, linguistic-psychological signs of time, history of Ukraine, in particular the southern. In the framework of each subdeleme, the microelectoms are determined. For example, the land is a steppe, people are the inhabitants of the steppe, Cimarians, Sarmatians, Scythians, Chumakh, shepherds, masters, laborers. The language-subject signs of the time are represented by symbolized names of the realities of the barrage, the trochan, the bayd, the boat, the wooden plate. Among the linguistic and psychological signs are astronomers of the stars, the Chumatskyi Shliakh, the names of the realities of culture (the song, the sounds of a cricket, the sound of a patch, a camel, a towel).

The symbols of time and realities of different periods of life of world civilization became the names of the Scythian woman, Sphinx, Aristophanes, Herodotus, pyramids, cruiser, socio-political names of persons (Trotskyites, Bukharintsy), names of specialized vehicles, and others.

Each of these lines, passing through all the text, is presented from the point of view of the linguistic vocabulary of prose language of O. Honchar.

First of all, attention is focused on the actualization of the problems of preserving the connection with the native land, people, its culture, preservation of nature, awareness of panoramas of the history of Ukraine in the world cultural context. For example, in the form of symbolization of names, metaphorization in the formation of appropriate images of memory, the role of epithelium structures noted.